

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

Bakalářská práce

Natálie Vildnerová

Vytváření nové lokální identity v poválečném Teplicku

Forming of new local identity in the post-war period in Teplice region

Praha, 2024

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí bakalářské práce PhDr. Mgr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za pomoc s výběrem tématu této práce, odborné vedení, pomoc a její trpělivost při zpracování této práce. Dále bych ráda poděkovala svým blízkým přátelům a rodině, kteří při mně stáli a byli pro mě velmi důležitou a potřebnou oporou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia nebo k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt

Práce se zabývá konstruováním lokální identity v pohraniční oblasti na Teplicku v poválečném období a konkrétně v 50. a 60. letech 20. století. Název teplicko je v této práci, kvůli tomu, že v tomto období se rozloha dnešního města Teplice měnila a v tomto období se spíše používal název Teplice-Šanov. Výzkum byl prováděn sběrem archivních a dobových materiálů a jejich následnou analýzou. Zdroje byly dohledávány v archivech, knihovnách a na internetu. Kromě Teplicka se některé prameny vztahují k doosidlování pohraničí celkově, protože ne vždy byla cílem konkrétní lokalita. Teplice před druhou světovou válku měly početnou židovskou a Německou komunitu a když po válce došlo k nucenému vysídlování Němců, tak pohraniční oblasti trpěly nedostatkem obyvatel a pracovních sil. Cílem analýz bylo shledání, že na osidlování a utváření lokální identity bylo využito mnohých metod a zacíleno na mnoho obyvatel. Zájmovým cílem nebyla pouze jedna konkrétní skupina obyvatel. Velkou roli v utváření nové identity mělo několik institucí, konkrétněji divadlo, kina, muzeum, lázně a mnohé kulturní akce. Zároveň byla pomocí analýzy identifikována i snaha cílit na turismus, a to především do místních lázní.

Klíčová slova: *Teplice, poválečné období, lokální identita, pohraničí, osidlování*

Abstract

The work focuses on the construction of local identity in the border area of Teplice in the post-war period, specifically during the 1950s and 1960s. The name 'Teplice region' is used in this work because, during this period, the extent of the present-day city of Teplice changed, and the name Teplice-Šanov was more commonly used at that time. The research was conducted by collecting archival and period materials and subsequently analyzing them. Sources were sought in archives, libraries, and online. Besides the Teplice region, some sources relate to the resettlement of the border regions in general, as specific locations were not always the focus. Before World War II, Teplice had a large Jewish and German community, and after the war, when the forced expulsion of Germans occurred, the border regions suffered from a lack of population and workforce. The aim of the analyses was to determine that various methods were employed in the settlement and formation of local identity, targeting a broad range of inhabitants. The focus was not limited to a single specific group of residents. Several institutions played a significant role in shaping the new identity, specifically the theater, cinemas, museum, spa, and various cultural events. Additionally, the analysis identified efforts to target tourism, particularly to the local spas.

Keywords: *Teplice, post-war period, local identity, border region, settlement*

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	FORMULACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU A METODOLOGIE	2
3	IDENTITA.....	3
3.1	KOLEKTIVNÍ IDENTITA	4
3.1.1	<i>Prosto, místo a domov</i>	<i>5</i>
3.2	ETNICITA.....	6
3.2.1	<i>My vs. Oni.....</i>	<i>7</i>
4	MIGRACE A INTEGRACE.....	9
4.1	DŮVODY A ÚMYSLY OSIDLOVACÍ POLITIKY	9
5	TEPLICE: HISTORIE MĚSTA A JEHO OBYVATEL.....	12
5.1	KONTEXT HISTORIE TEPLIC	12
5.2	GEOGRAFICKÁ ROZLOHA TEPLIC	13
5.3	POHRANIČÍ A NUCENÁ MIGRACE NĚMCŮ PO KONCI DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	14
5.3.1	<i>Poválečné Teplice.....</i>	<i>16</i>
6	PRAKTICKÁ ČÁST	18
6.1	OSIDLOVACÍ ÚŘAD	20
6.2	POHRANIČNÍ IDENTITA	21
6.3	LÁZNĚ.....	26
6.4	MUZEUM.....	27
6.5	DIVADLO A SYMFONICKÝ ORCHESTR	29
7	ZÁVĚR	31
8	SEZNAM ZDROJŮ	32
8.1	ONLINE ZDROJE	33
9	SEZNAM OBRÁZKŮ A JEJICH ZDROJE	34

1 Úvod

Práce se zabývá problematikou konstruování lokální identity v pohraničním městě Teplicích v poválečném období, konkrétně v období 50. a 60. let 20. století. Výzkum byl prováděn sběrem a následnou analýzou dobových a archivních materiálů a literatury.

V teoretické části popisují historii města a momenty v kontextu, který později tvořil klíčové momenty pro tvoření nové lokální identity. Popisují rozdíl mezi identitou, kolektivní identitou a etnicitou. Zmiňují se také o tom, co je to migrace a integrace.

V další části rozebírám Teplickou historii a jednotlivé události dávám do kontextu. V Teplicích před válkou byla velká židovská a německá komunita a obě tyto komunity měly s městem spojenou historii. Proto po válce a nucenému vyhnání Němců zbylo na Teplicku mnoho pracovních pozic a míst k životu. Lidé se samy tolik stěhovat nechtěli, a tak Osídlovací úřad vymýšlel různé strategie, jak utvořit plán, aby se lidé nastěhovali.

Mnoho nově příchozích nemělo k Teplicím vztah, a jelikož nebylo žádoucí, aby se lidé vraceli k tomu, co bylo německé, musela se utvořit nová lokální identita, se kterou by se mohli více ztotožnit a s místem se cítit více ve spojení. Pro Teplice měly klíčovou roli lázně, sklárny, divadlo a další instituce, ve kterých lidé mohli trávit volný čas nebo je mohli obdivovat.

V praktické části rozebírám tyto teorie a konstrukty na podkladech z archivů a na domových materiálech včetně knih, plakátů a archivních televizních reportáží. Materiály jsem sbírala v archivech, v knihovně akademie věd a na internetu. Konkrétně rozebírám, čím bylo město prezentováno a klíčové instituce jako lázně, divadlo a další.

2 Formulace výzkumného problému a metodologie

V mojí práci se věnuji výzkumu lokální identity na Teplicku v 50. a 60. letech 20. století, a konkrétně tomu, jak byla tato identita utvářena. Využívám k tomu dobové materiály z archivů, knih a z internetových zdrojů. Pracovala jsem s dobovými zdroji a analyzoval to, jak byly Teplice a život tam prezentovány veřejnosti. Z těchto dat jsem poté v kombinaci s teoriemi z praktické části vytvořila závěr. Prameny a data a informace, která jsem v nikdy našla, jsem sbírala po dobu několika měsíců a postupně je zpracovávala, podle toho, co už jsem měla předem nastudované z knih k praktické části.

Je samozřejmě složité s jasností určit a tvrdit, že v tomto tématu je jen jedna správná verze a vzhledem k tomu, že má práce nezahrnuje žádné osobní rozhovory s pamětníky a s osobami, které v poválečném období v Teplicích žili, tak celou práci stavím na tom, co jsem našla v knihovnách, archivech nebo na internetových zdrojích. Tato data si žádají určitý stupeň interpretace. Data analyzuji objektivně a zpracovávám, a zasazuji do příslušného kontextu. Proto je má výzkumná otázka změřena na problematiku toho, jak byla teplická lokální identita v poválečném období nově utvářena a nepřicházím s vlastní tezí toho, jak se k této problematice v daném období přistupovalo.

3 Identita

V současné době nejde uchránit kde kulturní hranice končí a kde začínají a ani kulturní čistotu nemůžeme s jistotou a přesností definovat. Tomuto vývoji se věnují fundamentalisté a kulturalisté (Eriksen, 2007, s. 14-15).

V mojí práci se tedy nejdříve věnuji definicím, než se pustím do výzkumu a do praktické části. Nejdříve si musím definovat co je to identita a co znamená identita lokální.

Jsme vychováni v tom, abychom se neustále bavili a konverzovali o kultuře v množném čísle, o norské kultuře a o švédské kultuře, o africké kultuře, o indiánské kultuře, jako kdyby tyto rozměry byly nějakou transcendentální formou kultury a jako kdyby mohly procházet historií jako struktury, které zůstávají beze změny. A tak vznikají prázdné fráze o tom, jak má každý právo na kulturu, mezitím ale vedeme boj o to, abychom definovali „typickou“ a svou „vlastní kulturu“ a to není možné, jelikož terén „tam venku“ se mění velice rychle a to tak, že mapa našich hranic to není schopná vše zaznamenat. Pokud se snažíme definovat, co je to čistě norské, indické nebo jakékoliv jiné, tak sociální realita se změní ještě dříve, než text projde tiskem (Eriksen, 2007, s. 15-16).

Prostor je samozřejmě také mnohem více než komplex a proměna pocitů nebo nahlíženého hlediska. Je to také kondice biologického přežití. Otázka, která ale nemá jednoduché řešení a je pro aktuální témata, a to kolik místa a prostoru člověk potřebuje k životu. Prostor je zdroj, který určuje moc a bohatství, pokud se využívá za konkrétní podmínek. Je to celosvětový symbol pro prestiž (Tuan, 2001, s. 57-58).

Svět je obýván lidmi a ne kulturami. Jakákoliv identita a jakékoliv společenství vycházejí z předpokladu, že existuje kontrast vůči těm druhým. Většina etnických a národních společenství velmi často tvrdí, že jsou přirozená a že jsou vybudována na příbuzenských vztazích nebo na „pokrevním poutu“ a často se dožadují od jednotlivých členů různé projevy loajality (Eriksen, 2007, s. 16-17).

Multikulturní ideologie je složitá a má více rovin. Na jedné straně umožňuje lidem být rozmanití, a na stranu druhou neumožňuje, aby se s přistěhovalci zacházelo úplně stejně jako s ostatními. Obecně je dáno, že si lidé nárokují svou kulturní osobnost převážně v případech, kdy tím něco získávají. Může se tedy často stávat, že členové minorit by mohli upřednostňovat, aby nepřetržitě nevystupovali jako členové minorit (Eriksen, 2007, s. 26-27).

Kulturní identita je tedy pohyblivý cíl a kulturní budovatelé se při pokusech o ohraničení sebe sama vždy snaží o vypracování seznamu kulturních charakteristik, které jsou pro ně typické. Pokud se na ně zaměříme blíže, zjistíme, že se pokaždé ukazuje na originalitu, která je buď reprezentativní nebo exkluzivní a na tom se trvá. To, že jedinec přísluší k nějaké skupině je relační a situační. Znamená to tedy, že identifikovat individuum závisí na situaci a na tom, s kým se daný člověk ztotožňuje. Příklad, který Eriksen uvádí se týká toho, že Norové se běžně na území Norska necítí být typicky norskými, pokud ale překročí hranice se Švédskem, tak v tu chvíli jsou výrazně noršší (Eriksen, 2007, s. 26-28).

3.1 Kolektivní identita

Tato práce doposud pracovala s konceptem identity jako s identitou jednotlivce. V následující úvaze a celkově pro účely této práce, je důležité rozlišovat mezi osobní a kolektivní identitou.

I když jsou děti obklopeny kulturními vjemy od chvíle, kdy se narodí, jejich biologické potřeby a růst stále probíhají nezávisle na kulturním prostředí. To, jak se malé dítě učí chápat a rozumět svému prostředí, z počátku jeho života závisí na tom, jak se biologicky vyvíjí a co je v jeho silách. Až později ho ovlivňuje jeho okolí včetně kulturního prostředí. To první, co kojeneček zkoumá a poznává, jsou jeho rodiče. První permanentní a důležitý objekt, který je v jeho vývoji zásadní je to, že se naučí rozpoznat dalšího člověka (Tuan, 2001, s. 19-23).

Až potom co dítě více roste a dospívá, se začíná zajímat o objekty a další osoby mimo jeho rodičů a postupně také o místa. Místo je pro dítě velký a nepohyblivý druh objektu. Když se naučí mluvit, tak se začne zajímat o jednotlivá pojmenování lidí a míst. Nejdříve pro něho nemají význam, ale postupem času, kdy začne přiřazovat jednotlivá pojmenování ke konkrétním místům, tak začne chápat jednotlivé významy. Význam místa jako geograficky, tak sentimentálně, se pro dítě stává podstatný, až když vyroste. Geografické znalosti se pro dítě rozrůstají, když dospívá, ale nemusí to nutně být postupný proces po škále. Nejdříve se zaměřuje a své znalosti zaměřuje na lokální a malé komunity, kterých je součástí, potom na města, a poté přeskočí rovnou na místa cizí a zahraniční (Tuan, 2001, s. 29-31).

Malé děti mají bujnou představivost a vlastní světy, takže k tomu, jak později budou chápat svět, jsou podstatné znalosti a přesvědčení dospělých lidí, kteří je obklopují. Nezáleží na místech ani institucích, protože v dospělosti nás doprovázejí hlavně vzpomínky z dětství (Tuan, 2001, s. 33).

3.1.1 Prosto, místo a domov

Prostor a místo jsou běžně užívaná slova. Žijeme v prostoru. Místo je bezpečí a jistota, prostor je svoboda. Není stejné místo jako je náš domov. Jenže, co je to domov? Je to staré sousedství, město, kde jsme se narodili nebo země ze které pocházíme. Místo a prostor jsou základní komponenty světa ve kterém žijeme a bereme ho jako samozřejmost. Co je to prostor? Naše zkušenosti a co jsme zažili nám pomáhají s pochopením světa a výrazů jako je „prostor“ a potom si myslím, že je dobře známe. A co je to místo? Co místu dává jeho identitu? Zvířata také mají představu a smysl pro teritorium a místo. Lidé se občas chovají jako některá zvířata a příležitostně se také chovají jako vědci, kteří provádí výzkumy. To, jak je pro nás kultura důležitá, se bere jako samozřejmost (Tuan, 2001, s. 3-5).

Vztahy mezi místem a prostorem jsou v abstraktních rovinách. „Prostor“ je víc abstraktní než „místo“ a pro to aby oba pojmy mohli existovat, potřebují jeden druhý, protože na sobě závisí. Pokud se dále více zamyslíme nad prostorem, tak právě prostor je to, co nám umožňuje pohyb a přesouvat se a místo oproti tomu znamená pauzu, a to že se zastavíme. Každé zastavení pohybu umožňuje, že se z lokace, na které se zastavíme, stane místem. Pro všechny tyto pojmy a jak je vnímáme jsou klíčové naše zkušenosti (Tuan, 2001, s. 5-7).

V současnosti je samozřejmě ještě výraznější, že člověk nepatří pouze do jedné skupiny a národní či etnické skupiny jsou jen jedny z mnoha. Pro mnohé lidi může být důležitější to, kde pracují a že tam patří do určité skupiny než jejich národnost. Také je časté, že mladí lidé se nejsilněji identifikují s dalšími mladými lidmi. Takových příkladů je samozřejmě mnohem více, ale je velice časté, že pro lidi, kteří jsou součástí stejných skupin, tak jsou pro ně rozdílné skupiny jinak důležité. V různých rozepřích, bojích nebo národních konfliktech se tedy pro všechny hledá společný jeden nepřítel (Eriksen, 2007, s. 29-31).

„Místo“ je abstraktní pojem, který se skládá z komplexního setu nápadů a myšlenek. Lidé různých kultur se liší v tom, jak si dělí svět, řadí si priority a jak je poměřují. Způsoby

rozdělování prostoru se enormně odlišují a potřebují sofistikované systémy a techniky na posuzování velikostí a vzdáleností. Samozřejmě, ale existují i propojení jednotlivých kultur a nejsou všechny pouze odlišné a plně rozdílné. V průběhu času se dvě kultury mohly propojit a nyní jednotlivé prvky a pohledy na svět sdílejí (Tuan, 2001, s. 34-35).

Určitou prestiž v tom, co je to centrum nebo střed je v každém člověku. Pro každého je to, co je ve středu odlišné, ale pro každého je střed světa to, odkud pocházejí. S tímto pomyslným centrem poté každý porovnává svět a nové vjemy a věci, se kterými se setkává. Pro některé lidi platí, že mají přesvědčení, že žijí v té nejdůležitější a nejlepší části světa a to nezávisle na geografii odkud pochází. Současně to neplatí pouze pokusy porovnáváme jednotlivé země mezi sebou, ale v případě jedné země. Lidé totiž mohou své město nebo celkově oblast, odkud pocházejí, považovat, za to nejlepší v celé své zemi a i na světě. Každý člověk je centrem svého světa a podle toho se odvíjí i pohled na prostor kolem něho. To jak se pohybuje, ať už cestuje nebo se případně stěhuje, jeho schéma vnímání světa jde s ním, ale jeho objektivní prostor se proměňuje a tím se mohou měnit i jeho hodnoty (Tuan, 2001, s. 38-41).

3.2 Etnicita

Pocit „vlastního revíru“, který získáváme díky našemu vztahu k určitému teritoriu, je nevyhnutelný a přirozený, stejně jako strach až nenávist k cizímu. Co už ale přirozené není, je to, jakým způsobem se vztahujeme ke konfliktům mezi původními a novými národnostními skupinami, které žijí na jednom území. Je jasné, že skupiny kolem sebe utvářejí hranice. Musí tedy dávat pozor a dbát, aby když se vytváří hranice neústilo k primitivní nenávisti ke všemu, co je cizí nebo odlišné (aby nevyústila např. v rasismus) (Eriksen, 2007, s. 40)

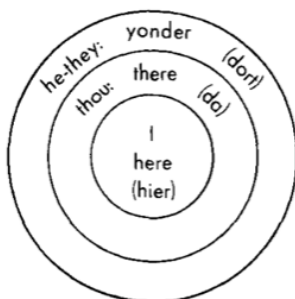
„... proč mají nacionalisté a etnické ideologie tak obrovskou sílu prosadit se na celém světě: národ se prezentuje jako metaforická abstraktní rodina nabízející jistotu svého lůna ve studeném a zmateném časoprostoru, který je charakterizován odcizením a ztrátou domova.“ (Eriksen, 2007, s. 40).

Podobně jako etnické skupiny, tak i národy, mohou vzniknout jen zevnitř. Pokud se dost velká část lidí ztotožňuje s myšlenkou, že utvářejí etnickou skupinu nebo národ, tudíž mají společnou identitu a kulturu, tak jimi skutečně jsou. V Evropě je častým aspektem pro odlišnost jednotlivých národů jazyk. To však třeba v Jižní a Střední Americe nelze uplatnit, jelikož se ve většině tamních národů hovoří španělsky (Eriksen, 2007, s. 36).

3.2.1 My vs. Oni

Pro každého člověka existuje rozdíl mezi tím, jak vnímá „my“ a „oni.“ My jsme tady a oni jsou tam a oni tam žijí. Členové skupiny „my“ jsou si vzájemně bližší a zároveň jsou vzdálenější od členů ze skupiny „oni.“ Na tomto se dobře dá ilustrovat jaký je rozdíl mezi blízkým a vzdáleným. Jsou to určité druhy a kritéria pro mezilidské intimní a geografické vzdálenosti. Nelze úplně s jistotou určit jednu za primárnější nebo podstatnější, protože pomocí jednoho vyjadřujeme to druhé. Pokud někoho označíme za blízkého přítele, tak to znamená, že mezi sebou máme určitý blízký intimnější vztah, a i kdyby se tento přítel odstěhoval geograficky daleko, tak emočně je pro nás pořád blízký. Z psychologického hlediska, to že někoho postrádáme a chybí nám, protože není v naší fyzické blízkosti, může pro náš vztah posunout hranice vzdáleného a cizího dál (Tuan, 2001, s. 50).

Tento obrázek přesně ilustruje to, že my samy vždy stojíme v centru a tím si utváříme i naše konkrétní „tady“ které je našim domovem. Kolem nás je jakási vrstva „tam“ která se od nás odděluje pomyslnou hranicí a žijí v ní „oni.“

A. Personal pronouns and spatial demonstratives

(Tuan, 2001, s. 48)

Současně s vyhoštěnými Němci opustil kraj i „německý duch“, tedy „jejich kultura, jejich sociální a společenské řády a zřízení, jejich metody a způsoby hospodaření a práce. Češi se do hospodářské infrastruktury, kterou převzali po Němcích, snažili vtisknout svou verzi industriální a pracovní kultury (Glassheim, 2005, s. 445).

Ve své knize shrnuje Eriksen v kapitole Zástěrka jménem kultura, vztah mezi kulturou a politikou, kulturní relativismu, nestabilní identifikaci a představy o hranicích a skupinách. V této kapitole je vyjádřeno mnoho myšlenek, které se do mé práce hodí a slouží jako jakési odrazové můstky v teoretické části. Pojem kultura jako takový, pro jazyk, je jeden ze složitějších pojmů. Význam slova prošel historicky mnoha proměnami a dnes má několik rozdílných, ale příbuzných významů. Jeden z nejčastějších významů slova kultura je synonymum, pro sdílený pohled na život a na obraz světa členy určité skupiny lidí, který se nějakým způsobem lidí od pohledů jiných skupin. Tato definice je ale při pozornějším rozboru a následovných úvahách poněkud vratká a neúplná. I v té stejné skupině totiž nalezneme lidi, kteří mají odlišný názor od většiny. Současně je velice složité určit hranice mezi jednotlivými „kulturami.“ Abychom určili jistě a nezlomně takovéto hranice, museli bychom najít něco, co mají společné všichni členové jedné skupiny, ale zároveň nemají společné s žádným dalším členem skupiny jiné (Eriksen, 2007, s. 16-18).

Elity v mnoha zemích využívají „národní kultury“ jako formu jakési magické záštity jak k tomu, aby utiskovali národnostní menšiny, tak k tomu, aby ospravedlnili krvavé války za samostatnost (Eriksen, 2007, s. 18). Toto zajisté platilo i u nuceného vysídlení Němců z pohraničních oblastí. Byla utvářena nová lokální identita, která se měla distancovat od všeho německého, a tím se tyto činy ospravedlňovaly. Co bylo české nebo slovanské se prezentovalo jako to co, utiskovalo to, co bylo německé.

To, co bylo německé se považovalo za cizí a jako součást jiné skupiny, která do místní teplické nebo celkově jakékoliv pohraniční nepatří a jsou od sebe odlišné. S tím, že panoval i náznak toho, že by jedna skupina byla lepší než druhá a „ta cizí“ nepřísluší „té naší,“ protože se mezi nimi utvářeli rozdíly a představy a předsudky vůči „německému.“

4 Migrace a integrace

„Vyhnání a osidlování po druhé světové válce jsou největšími migračními přesuny v historii českých zemí. Základ tohoto obřího přemísťování tvoří dva zásadně odlišné, ale v tomto případě vzájemně se podmiňující typy migrace: 1. nucená migrace německého obyvatelstva v rámci „transferu“ německého obyvatelstva, 2. dobrovolné stěhování novoosídlenců po pohraničí“ (Wiedemann, 2016, s. 33).

Pokud jde o migraci nucenou, tak výzkumy uvádějí dva různé soubory příčin, a to migrace způsobené lidským jednáním a migrace způsobené přírodními katastrofami (Wiedemann, 2016, s. 33).

„Kultura“ a kulturní identita se v průběhu posledních let staly podstatným nástrojem pro dosažení politické legitimacy a vlivu na společenství. Jsou používány a využívány, těmi kdo kladou na to, že jiní mají kulturu, která je méněcennější nebo jaksi falešná, nebo i na opad těmi, kdo kladou důraz na to, jak je jejich kultura bohatá a jak na ni jednotliví členové mají být hrdí (Eriksen, 2007, s. 18).

4.1 *Důvody a úmysly osidlovací politiky*

Neexistuje souvislost mezi etnickou identitou a „objektivní kulturou,“ a to i přesto, že se velmi často a s oblibou etnické ideologie prezentují vnitřními znaky právě takovýchto „objektivních kultur“ a zakládají si a neoblomně trvají nad takovouto ideologií. Objektivní kulturní rozdíly nejsou to, co utváří etnické konflikty, ale spíše ideologie, které se zabývají významem a důležitostí těchto rozdílů. Daná představa, že etnické či národní kultury existují a mají jasně stanovené a rozpoznatelné obrysy, je utvářena právě takovouto ideologií. Neznamená to však, že žádné kulturní rozdíly neexistují a že by byly pouhým konstruktem ideologií. Samozřejmě ve světě existuje kulturní různorodost. Lidé hovoří rozdílnými jazyky, mají rozdílné schopnosti a znalosti, vyznávají různé bohy atd. Je ale nutné rozlišit kulturními rozdíly a tím, jak se kultura užívá v politice, za účelem vymezení určitých a ostrých hranic kolem jednotlivých skupin lidí (Eriksen, 2007, s. 18-20).

Vyhnutí německého obyvatelstva a opakované osídlení uvolněných území lidmi české a slovenské národnosti znamenalo opravdový zásah do každé společenské sféry nejen v pohraničí, ale také ve vnitrozemí a zároveň to ovlivnilo vývoj v celém státě. Protože KSČ chápala změny v poválečném Československu (např. zestátnění průmyslu, pozemkovou reformu, výstavbu lidového demokratického systému apod.) jako krok na specifické cestě Československa k socialismu. Otázkou tedy bude spíš to, jestli pohraničí nesloužilo pro komunisty jako jakési pokusné pole pro výstavbu a předělání Československa ve státně socialistický systém po roce 1948 (Wiedemann, 2016, s. 39).

Po konci druhé světové války bylo jedním z hlavních cílů a úkolů, které si vytyčila československá poválečná politická reprezentace, napravit materiální křivdy, které na českých a slovenských lidech způsobili okupanti. Dalším úkolem bylo potrestat Němce, Maďary a všechny zrádce a kolaboranty, kteří se podíleli na rozbití Československa a okupaci části pohraničních oblastí v letech 1938-1945 a ze zbytku Československa v letech 1939-1945. Všechny tyto činnosti byly vzájemně propojeny a souvisely jedna s druhou. Německé obyvatelstvo bylo zbaveno velké většiny majetku, který následně sloužil k sanaci válkou a okupací poničeného národního hospodářství a k opětovnému obnovení československé měny. Část tohoto majetku byla použita také k materiálnímu zajištění osídlenců české, slovenské anebo další slovanské národnosti. Teto konfiskovaný majetek tedy mohl zároveň sloužit i jako velký motivační prvek pro osídlovací proces a byl tak jedním z mnoha nástrojů osídlovací politiky poválečných československých vlád (Řeháček, 2011, s. 158-159).

Jedním z hlavních úkolů Osídlovacího úřadu bylo především řídit a koordinovat proces vnitřního osídlování Československa, především pak v pohraničních oblastech, kde po vysídlení většiny obyvatelstva s německou národností a po poklesu pracovních sil, bylo nutné počet obyvatel opět zvýšit. To vše kvůli tomu že, stav hospodářských potřeb státu, neodpovídal možnostem v těchto oblastech (Řeháček, 2011, s. 162).

Další důležitý úkol Osídlovacího úřadu bylo společně se podílet na opětovné organizaci veřejného, hospodářského, sociálního a kulturního života u všech jeho oborů s přihlédnutím na probíhající osídlování. V průběhu a realizace tohoto procesu měl Osídlovací úřad posuzovat přínos „nepřátelského“ majetku pro oblasti, které byly osídlovány a pro národní

hospodářství jako celek a adekvátním způsobem nasměrovat rozhodnutí o dalších krocích a o tom co s daným majetkem bude dále. Konkrétní procesy jako začleňování, přidělování nebo případně i likvidace (Řeháček, 2011, s. 162-163).

I když je souvislost mezi nuceným vysídlováním a opětovným osídlením velice úzká, tak se německá bádání téměř výhradně zaměřuje na vysídlování německého obyvatelstva. Průběhu a důsledkům opětného osídlení byla pozornost věnována českou, respektive československou vědou. Do této doby ale stále chybí podrobnější a kritická celková souhrnná analýza přesunů obyvatelstva v pohraničních oblastech a jejich důsledků (Wiedemann, 2016, s. 13-17).

Osídlovací proces měl mnoho důsledků, jako například demografické, politické, sociální, ekonomické a kulturní důsledky. V knize „Pojď s námi budovat pohraničí“ se autor ve své studii zaměřuje na tyto důsledky, a to na obojí přímé i nepřímé. Otázka, která s tímto procesem přímo souvisí je to, kdo z tohoto procesu profitoval v dlouhodobém pohledu. Analýza celospolečenských sociálních i hospodářských proměn ukazuje na to, že velký význam má převážně ve vztahu k prosazení komunistické moci v únoru roku 1948. Jaké záměry sledovala Komunistická strana Československa (KSČ) a jakou hodnotu připisovala osídlovací politice jako možnosti se celospolečensky utvářet (Wiedemann, 2016, s. 13-17).

Ohledně uspořádání migračního procesu, stály orgány před úkolem, jehož cílem bylo vytvořit homogenní „národní stát Čechů a Slováků“ a pro dosažení tohoto cíle bylo vyhnáno a nuceně vysídleno tisíce Němců (Wiedemann, 2016, s. 13-17).

5 Teplice: historie města a jeho obyvatel

Tato práce v názvu obsahuje “Teplicko” a nikoliv Teplice. V následující kapitole zdůvodním, proč je tomu tak. Představím ve zkratce historii města a jeho obyvatel, poté se dostanu k současnějším dějinám a geografické rozloze města, protože byla poměrně proměnlivá. Teplice v tomto období, a o místech, které popisují nesly název Teplice-Šanov, ale poté došlo k připojení Prosetic, Řetenic a dalších, dříve samostatných vesniček.

5.1 Kontext historie Teplíc

Z Podkarpatské Rusi, která byla připojena k SSSR, mělo do českých zemí namířeno, v rámci opčního práva, také Rusíni a konkrétně v případě Teplíc také mnoho osob se židovským původem. Důvodem mohlo být nejspíše to, do jak velké míry byla zdejší židovská komunita proslulá, i když po válce holocaustem zdecimována a poznamenána. Představitelé zdejší komunity, ale mohli svým soukmenovcům poskytnout sociální a psychickou pomoc, jelikož se všichni nacházeli v dost těžké a komplikované situaci. Přicházelo sem tedy i židé, kteří přežili válečná utrpení, z jiných oblastí. Proto po válce mohlo dojít k obnovení zdejší židovské obce, a i přestože většina židů emigrovala v průběhu následujících několika let (převážně do Izraele), nebo se asimilovala s většinovou společností, zachovává si svou kontinuitu až do současné doby (Kilián, 2015, s. 298).

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se v okolí Teplíc zřídily domovy pro evakuované řecké děti, nikdy ale nedošlo k vytvoření výrazné minority, jako tomu je například na severní Moravě nebo ve Slezsku (Kilián, 2015, s. 298).

Současně s tím, když přišli noví obyvatelé, tak nastala poměrně paradoxní situace. Ve městě sice byl relativně dostačující počet bytů, jenomže vybavení těchto bytů lidem nestačilo, protože bytový fond byl zastaralý. Takže situace byla taková, že na jedné straně město evidovalo množství bytů, do kterých se nikdo nechtěl nastěhovat a na straně druhé stál velký počet lidí, kteří tvrdili, že nemají kam se nastěhovat. Dalším klíčovým problémem bylo také to, že se české školství muselo rozšířit a obnovit, ale byl kritický nedostatek pedagogů. Ve zdravotnictví byla situace také vážná, jelikož němečtí lékaři a zdravotní sestry byli postupem

času nuceni se odstěhovat, ale z důvodu nepostradatelnosti až mezi posledními, a nový český zdravotnický personál nepřicházel (Kilián, 2015, s. 298-299).

Osídlovací úřad i fond národní obnovy trpěli v druhé polovině čtyřicátých let nedostatkem pracovních sil, a tak padlo rozhodnutí, že se pro dané orgány zřídí oblastní úřadovny. Každá oblastní úřadovna měla svého přednostu. Tyto úřadovny byly v Českých Budějovicích, Brně nebo Pardubicích. V Teplicích-Šanově měla sídlo konkrétně v Čapková ulici a jejím vrchním komisařem finanční správy by JUDr. Karel Puš. Po únoru 1948 došlo v Praze i v oblastních úřadovnách k personálním čistkám a obměnám. Personální změny byly pravděpodobně vyvolány neudržitelnou politickou situací v jednotlivých úřadech (Řeháček, 2011, s. 187-192).

K části druhé, „řádne“, došlo po vzniku prezidentských dekretů a došlo k vytvoření právního rámce pro tyto události. Situace není velmi dobře dokumentována a to komplikovanější, když se v Teplicích nacházeli i němečtí uprchlíci před frontou a před nálety na německá města nebo zraněných vojáků, kteří se v lázních ozdravovali z válečných zranění. K vyhnání těchto osob došlo už v prvních týdnech po konci války na dnešním Tržním náměstí, byla zřízena sběrná střediska, kde byli Němci shromažďováni a zařazeni k odsunu, pod ne příliš jasně stanovenými podmínkami. Každý si mohl vzít jen jedno menší osobní zavazadlo s osobními věcmi, jídlo a nejnutnější vybavení domácnosti. Tato akce byla řízena československým důstojníkem, jehož jméno je dodnes neznámo a podle archivních materiálů celá akce končila 20. července a měla se týkat přibližně 30 000 Němců, kteří se ocitli na území města po roce 1938 (Kilián, 2015, s. 300-303).

5.2 Geografická rozloha Teplic

Aby nové osídlování probíhalo koordinovaně, byl vytvořen osídlovací úřad. V Teplicích se oblastní úřadovna nacházela v Teplicích-Šanově a řídila osídlovací proces pro celou severočeskou oblast (Kilián, 2015, s. 298).

Podle posledního sčítání lidu z roku 1930 žilo v Teplicích-Šanově přes 23 000 Němců, kteří utvářeli přibližně 80 % městské populace. V Trnovanech jich pak žilo 11 000, což bylo 72 %. V prostoru pod Doubravskou horou bylo zřízeno tzv. „nemocniční středisko,“ kam byli

soustředění především starší a nemocní lidé. Od 5. února do 28. října roku 1946 bylo Teplíc vysláno 25 železničních transportů, které směřovali do Německa. Vlaky byly řazeny po 40 vozech a v každém z vagonů bylo přepravováno 30 lidí. Všichni vysídlování s sebou museli mít určitý počet zavazadel s osobními věcmi a před odjezdem se nechat prohlédnout lékařem, s sebou museli mít určitý obnos peněz v německých markách. Co se týká pozdějších transportů, tak mohli projevit přání, do které části Německa si přejí být vysláni (Kilián, 2015, s. 300-303).

V průběhu této fáze odsunu byl deportován z příslušných obcí, které jsou dnes součástí Teplíc, následující počet osob: Teplice-Šanov 6 146, Trnovany 4 492, Soběduhy 559, Prosetice 363, Hudcov 308, Řemenice 864 a Nová Ves 224. Také bylo vypraveno několik transportů nemocných a starých osob, které do té doby pobývali v nemocničním středisku. Po ukončení transportů zůstalo na Teplicku v letech 1947-1948 ještě několik tisíc Němců (Kilián, 2015, s. 304).

5.3 Pohraničí a nucená migrace Němců po konci druhé světové války

Po konci druhé světové války se v české zemi odehrálo největší a nerozsáhlejší množství migračních pohybů a přesunů obyvatelstva v dějinách. Mohli se dotknout až pěti milionů lidí. Nucené vysídlování a migrace německého obyvatelstva, a i nové osídlování pohraničí Čechy a Slováky trvale a hluboce proměnily v těchto oblastech jejich kulturní, etnickou i konfesijní strukturu. Vysídlení německého obyvatelstva současně s novým osídlováním se vzájemně podmiňovaly a prolínaly (Wiedemann, 2016. s.13-17)

V některých oblastech a městech během vysídlení a znovu osídlení došlo k výměně až tří čtvrtin původních obyvatel. Část nově příchozích osob tvořila v průměru kolem dvou třetin obyvatel pohraničních oblastí. Tato okolnost zdůrazňuje charakter tohoto migračního problému, protože noví přistěhovalci v pohraničí netvořili menšinu, ale mohli tvořit až většinovou společnost. V určité množině se nacházeli reemigranti, kteří se do daných oblastí vraceli. Při zodpovídání otázky důsledků migračního procesu hraje podstatnou roli složení nové společnosti (Wiedemann, 2016. s.15).

Nucené vysídlení německého obyvatelstva představovalo především likvidaci dosavadních sociálních vazeb, ale také přerušení kulturních tradic a různých náboženských zvyků. Vyplnění tohoto společenského a demografického vakua s sebou přineslo hluboké následky pro vývoj celého státu (Wiedemann, 2016. s.16).

Návštěvníci, kteří navštívili severní Čechy v šedesátých až osmdesátých letech 20. století, o tamní krajině hovořili jako o zcela zdevastované, a to nejen z hlediska životního prostředí, ale také v sociálním ohledu. Severní Čechy měly nejvyšší úmrtnost z celého Československa a současně i v počtu sebevražd, kriminality a alkoholismu se také držely na pomyslné „špicí“ v celorepublikovém měřítku (Glassheim, 2005, s 432-434).

V období sčítání lidu v roce 1930 v pohraničních oblastech žilo 90 procent Němců z českých zemí. Velká většina migrujících osob pocházela z českého vnitrozemí a z Moravy. Mezi dalšími příchozími bylo mnoho Slováků, Romů, Ukrajinci a Řekové, a dokonce i skupina českých a slovenských reemigrantů z různých zemí. Tito osídlenci se stěhovali do prázdných obydlí a převzali rozměrnou část venkovských usedlostí a podniků. Státní orgány se nacházely před komplikovaným úkolem integrace (Wiedemann, 2016. s.13-17).

Státní úředníci, kteří měli na starost přesídlování, dělali, co bylo v jejich silách, aby si mohli přivlastnit nebo se zbavit německé kulturní dědictví pohraničí a nahradili je slovanskými verzemi dějin. Prosazování české verze dějin se v pohraničí stalo pro Osídlovací úřad důležitým cílem. Časopis, který tento úřad vydával, obsahoval články, které popisují historicky slovenské osídlení Sudet, které připomínají památky a zříceniny pozůstalé po českých vládcích a představují slavné Čechy, kteří mají rodiště v tomto regionu (Glassheim, 2005, s 441).

V Teplicích až do konce války žila většina obyvatel německé národnosti. V době těsně po konci války došlo ke konfiskaci jejich majetku, díky dekretům Edvarda Beneše, a většině mimo majetku bylo odejmuto i státní občanství a museli Československo opustit. Velmi choulostivá situace nastala u židovských obyvatel, kteří měli za rodný jazyk němčinu. Tento odsun měl dvě části. V první byli lidé vyháněni bez jakékoliv koordinace nebo opory v legislativě (Kilián, 2015, s. 300-303).

5.3.1 Poválečné Teplice

Kromě stálých obyvatel se v Teplicích pobývalo velké množství válečných zajatců, kterých bylo až desetitisíce. Tito zajatci pocházeli z celé Evropy a bylo nutné pro ně zajistit repatriaci (Kilián, 2015, s. 296).

Zároveň bylo potřeba nahradit chybějící pracovní síly, a to co nejrychleji. Pracovníci chyběli v dolech, důležitých závodech, jako například ve sklárně (Kilián, 2015, s. 296).

Teplice, jako lázeňské město, navíc sloužilo jako velký lazaret pro velký počet raněných nebo nemocných příslušníků ozbrojených sil nacistického Německa (Kilián, 2015, s. 297).

Otázka národnosti byla považována za prioritu. Již v červenci roku 1945 byla v Teplicích mírná většina českého obyvatelstva a po odsunu Němců, který proběhl v průběhu roku 1946, následovalo ještě několik deportačních akcí (nemocní, zdravotníci, slučování rodin, antifašisté atd.) a na konci tohoto roku už Němci představovali minoritu, které nebyla však nijak výrazná ani moc viditelná. Pokud bych srovnali Teplice s ostatními regiony, tak šlo o jednu z nejrychleji dosídlených oblastí (Kilián, 2015, s. 297).

I na Teplicku, jako v jiných oblastech Československa, se projeví poválečné ambice k obsazení německého území. V roce 1946 okresní správní komise podala návrh o připojení saských pohraničních obcí k Československu, a to především kvůli propojení důlních štol v Krušnohoří a pro zlepšení schopnosti obrany státu. K realizování tohoto požadavku však nikdy nedošlo (Kilián, 2015, s. 297).

V této práci pracuji s pojmem „Teplicko“ namísto Teplice, protože v poválečném období došlo k mnoha změnám v rámci rozlohy města a které části a oblasti po ně patřily a nepatřily. Sídliště Velkých Teplic úředně nazvané Teplice, vzniklo v roce 1947, tím že došlo ke sloučení několika samostatných obcí. Skládá se z obvodu Teplice, Trnovany, Řemenice, Újezdeček, Novosedlice, Proboštov a Sobědruhy (Štork, 1952, s. 3).

Velice důležité a významné pro Teplice v poválečném období bylo obnovení kulturních institucí jako je divadlo, muzeum, veřejná knihovna nebo také orchestr. Nově vybudovaná instituce veřejné knihovny převzala poválečné fondy po předválečné teplické městské

knihovně, která byla v průběhu války deportována do Prahy. V roce 1946 se jako hlavním sídlem knihovny stala budova, které sídlí v Lípové ulici, kde sídlí do dnes. Mezi lety 1945 - 1948 fungovala v Teplicích také rozhlasová stanice, která po dobu svého působení sice měnila své pojmenování, ale po nejdelsí dobu fungování používala název Krušnohorský rozhlas. I když tato stanice se mezi posluchači těšila velké oblibě, tak její fungování s sebou neslo i komplikace. Opakovaně totiž byla nastolena otázka zřízení stanice, jejího zřizovatele, a dokonce i o umístění v severočeském regionu (Kilián, 2015, s. 298).

Nově přichází lidé pocházeli převážně ze středních Čech, ale i z různých dalších vnitrozemních oblastí nebo z oblastí, které byly válkou více zasaženy. Do tohoto okolí přišlo najít nový domov i několik tzv. repatriantů například z Vídně. Na přechodné období byl způsobem nedostatek pracovních sil, které musely být doplněny, ale počet obyvatel rychle rostl. Kromě Čechů do Teplic přicházelo i mnoho lidí ze Slovenska. Slováci si vytvořili i své vlastní kulturní instituce a zájem o jejich nový život v pohraničních oblastech projeví zájem i slovenští představitelé, jako třeba mistr Ján Ursíny. Vedle Slováku z východu přicházeli také Maďaři, jejichž počet se měl na jižním Slovensku co nejvíce snížit, a Romové. (Kilián, 2015, s. 298).

6 Praktická část

V praktické části mojí práce se zaměřuji na rozbor a analýzu jednotlivých dobových materiálů. Pomocí archivů a knihoven jsem našla materiály a prameny z různých let a také různých podob. Rozhodla jsem se po studování materiálů pro rozdělení praktické části podle klíčových institucí, podle toho jak často je jednotlivé prameny zmiňovali a v jaké četnosti.

„Teplice, proslulé lázeňské město s bohatou historií, město průmyslu známé doma i za hranicemi svými výrobky z oboru strojírenství, textilu, skla a keramiky, je i městem s bohatými kulturními tradicemi. Pracující Teplický byli v minulosti aktivními budovateli současné socialistické skutečnosti“ (Budinská, 1987, s. 5).

Po konci druhé světové války bylo německé obyvatelstvo a jejich postavení v Československu hluboce poznamenáno, když se začal realizovat plán obnovy národního státu Čechů a Slováků bez „neslovanských“ menšin. Požadavek o hromadné vystěhování podstatné většiny Němců z Československa se za války formuloval domácím odborem a následně byl akceptován všemi složkami. Společně s ohledem na poměry ve vlasti, to jak se následně válečné události vyvíjely, a jak se k nim stavěly spojenci, začala rozpracovávat londýnská emigrační vláda, v jejímž čele stál prezident Edvard Beneš (Staněk, 1993, s 7).

Kvůli evakuacím a útěkům, k odlivu velkého počtu Němců z Československa došlo již ke konci války. V prvním týdnech po osvobození se začal otevírat prostor pro nucené masové vysídlování Němců, a to v užším rozsahu pokračovalo až do konce konference v Postupimi. Konkrétněji se jako metody a rysy, které pomáhali s profilováním atributy přistupování k Němcům v této situaci byly značně ovlivněny nacionálním radikalismem, který byl uplatňován ve všech sférách života a velmi silně zasahoval do podmínek existence německého etnika (Staněk, 1993. s. 8-9).

Československá historiografie a odborná publicistika hlavně kvůli politickým příčinám nevěnovaly důkladnějšímu zpracování vývoje a postavení Německé národnostní skupiny po roce 1948 a v následných etapách žádnou výhradní pozornost. K této problematice se v 50. letech objevily zmínky v pracích o obecných otázkách uskutečnění komunistické

národnostní politiky v předpokladech „výstavby socialismu“ a některé příspěvky se zaměřovaly na ideologicky akcentovanou charakteristiku stavu, který byl (včetně národnostní sféry) příznačný pro život totalitní mocí zmanipulované společnosti (Staněk, 1993, s. 14-15).

Dobový žargon byl plný nabubřelých frází, které zdůrazňovaly, že příslušníci německé národnosti mají zákony jako jednotlivé osoby garantována všechna občanská práva, že se můžou v politickém a veřejně sociálním dění mohou plně realizovat, a že jak bude komunistická strana a „lidově demokratický stát“ postupovat, tak umožní i jejich využití v mateřském jazyce (Staněk, 1993, s. 15).

„A tak dnes bylo co do počtu lázeňských hostů dosaženo nejvyššího stavu, jaký kdy v Teplicích byl. Pracující živel, který se zde usídlil nebo který sem přichází za léčením, vytvořil si tu již své kulturní a společenské prostředí. Nová doba – doba socialismu – vrací tedy Teplice svému poslání a v plné míře obnovuje význam jejich léčivých vod. Tento zásadní obrat v poslání Teplic a našich lázní vůbec přivodil náš lidově demokratický stát po únoru 1948. na něm možno pozorovat změnu, jež proti dřívějšímu v našem lázeňství nastala. Dříve nemohl pracující ani pomyslet na to, aby podnikl sám nebo se svou rodinou, byť jen cestu vlakem do našich lázní, natož aby tam několik týdnů pobyl a léčil se zde.“ (Štork, 1952, s. 3).

Dále v publikaci autor popisuje krátkou historii Teplic, kde město leží jaké jsou podnebné podmínky a historické osobnosti, které tuto oblast navštívili. V následujících částech jsou rozepsány možnosti přepravy do město a poté i po městě a jaké dopravní prostředky po kterých tratích mají svou pravidelnou trasu. V následující části se dočteme o možnostech ubytování, stravování a jaké se zde každoročně konají události. Nejvíce dopodrobna je však popsána historie jednotlivých lázní a s čím se pacienti mohou na konkrétní procedury přijet léčit.

V celé této publikaci se největší důraz klade na to, jak významným lázeňským městem Teplice jsou a že jsou nejstaršími lázněmi v Čechách, jak už napovídá sám název tohoto titulu. Tato publikace nebyla označena jako produkt cílený na turisty nebo místní, ale přínosná je jak pro turisty, tak i pro nově příchozí do města, jelikož obsahuje mnoho praktických informací a historických událostí.

„Vyhnání milionu dvou set tisíc Němců z regionu v letech 1945 a 1946 mělo pro severní Čechy za následek dramatický úpadek v mnoha ohledech – sociálním, estetickém a ovšem i ekologickém. Nejen sudetoněmečtí vysídlenci a jejich potomci, nýbrž i někteří čeští pozorovatelé zastávají názor, že k devastaci severních Čech došlo právě v důsledku vyhnání sudetských Němců“ (Glasheim, 2005, s. 433).

Proto bylo potřeba vymyslet řešení, aby se situace opět zlepšila. Mnoho institucí ve městě obnovilo svůj provoz nebo dokonce vznikali úplně nové podniky. V následující části podrobněji rozeberu proč a jak to mělo vliv na tvoření nové lokální identity, současně s tím jak se tyto události prezentovaly.

6.1 Osidlovací úřad

Pražská výstava z roku 1947 byla jen součástí většího úsilí o vybudování nové lokální (regionální) identity v pohraničí. Pohraničí nebylo v uceleném výkladu českých dějin zahrnuto, protože se tímto způsobem snažili potlačit vzpomínky na dlouho trvající německé osídlení. Osidlovací úřad velkolepě prohlašoval, že utváří nový regionální patriotismus a že se lidé v osidlované oblasti cítí jako doma (Glasheim, 2005, s. 441).

Regionální solidarita byla zásadní z mnoha důvodů. Prvním důvodem je, že rozšířený pocit sounáležitosti měl pomáhat k ustálení poměrů na neuspořádaném a chaotickém trhu práce a přebývání v pohraničí, a tím tudíž ustálit a stabilizovat hospodářství celého regionu. Státní úředníci prosazovali přesvědčení, že lidé, kteří „se cítí doma“, budou spíše více usilovně a horlivě pracovat a nebudou toužit po tom, aby se mohli přestěhovat jinam (Glasheim, 2005, s. 441-442).

Druhým důvodem bylo, že tito úředníci usilovali o prevenci zahraničním pokusům o odvrácení vyhánění Němců tím, že budou usilovně a s úspěchem předvádět, jak funguje úspěšné osídlování pohraničí českými obyvateli. Jak pravil jeden z tehdejších účastníků: „Naši zahraniční hosté i domácí turisté musí získat i v severočeském pohraničí nejlepší dojem a přesvědčení, že tato část našeho pohraničí je ve spolehlivých rukou“ (s. 442-443).

Třetí a také poslední důvod bylo to, že se v pohraničí nevyhnutelně bude utvářet nová identita. Tuto nově vznikající identitu a její obsah se samozřejmě snažili co nejvíce usměrňovat a to tím, že rychle a pohotově jednali a rozsáhle organizovali. Komunisty ovládaný aparát se obecně shodoval s osídlenci v tom, že se nová identita a nový řád musí naprosto odlišovat od sudetoněmeckého chápání identity, tak jak existovala ještě před rokem 1945 (Glasheim, 2005, s. 443).

Osídlovací úřad používal více metod k tomu, aby zaplnil opuštěné lokality. Ve spolupráci s televizí byly natáčeny televizní reportáže, vznikaly propagační plakáty a vycházely publikace a zákony. V následující části rozeberu a nalazuji několik konkrétních příkladů.

6.2 Pohraniční identita

„Osídlovací úřad a celá komunistická strana se pokoušely kombinací propagandy a sociálního inženýrství vybudovat v pohraničí socialistickou společnost a zároveň vytvořit regionální identitu, kladouce důraz na racionalizaci, práci, průmysl a „nového socialistického člověka“ (Glasheim, 2005, s. 447).

V roce 1946 v průmyslovém centru kraje a Liberci, bývalém „hlavním městě“ Sudet byla uspořádána výstava zaměřená na znovu osídlení regionu, kde byla velká pozornost věnována produktivitě a modernímu průmyslu. Tato liberecká výstava nezdůrazňovala pouze obnovu české nadvlády v pohraničí, ale také potřebu vybudovat a obnovit místní průmyslové zdroje obživy. Název výstavy „Budujeme osvobozené kraje“ nejenže poukazyval na porážku a vyhnání Němců, ale také na nahrazení německé pracovní síly a průmyslového managementu českými lidmi. Výstava měla za cíl vyzdvihnout a posílit regionální identitu tím, že představila „českost“ na konkrétních příkladech. Dalším cílem výstavy bylo představit a demonstrovat české úspěchy při převzetí pomyslných otěží nad německým průmyslem a správou (Glasheim, 2005, s. 444-445).

V internetovém archivu České televize je zachováno i mnoho dobových reportáží. K tématu této práce se jich hodí několik, ale po pečlivějším shlédnutí, jsem vybrala tři, které se nejvíce týkají problematiky výzkumné otázky.

Reportáže rozeberu chronologicky podle let, ve kterých vyšly. První nese název Příležitost pro pražské penzisty přestěhovat se do pohraničí a vyšla v roce 1947.

„Penzisté přišli na schůzi. Bytový referent pan Hlas jim připomněl, že se mohou přestěhovat z rušné Prahy do tichého pohraničí. Uvolní byty těm, kteří v Praze pracují a musí zde bydlet. Pražským penzistům se naskýtá výborná příležitost, získat vlastní domek v pohraničí. Například ve Svaté Kateřině u Mostu. Zde je spousta opuštěných domků. Osidlovací úřad vypravil vlastní brigádu, která odjela do Svaté Kateřiny, aby penzistům všechno pěkně připravila. Penzisté přijdou do hotového. Někteří penzisté už tady bydlí. Mají se tu dobře a žijí pohodlně. Žijí také zdravě. Proč snášet městskou špínu a ruch, když toho není třeba. Taková zahrada je pravý ráj.“

Toto video cílilo na seniory a osoby v důchodovém věku. Poukazuje se zde na to, jak jsou v pohraničí volné domy a zahrady, které jsou na čerstvém vzduchu a nejsou v rušném hlavním městě. Cílí tedy nejen na kolektivní identitu Čechů nebo Slováků, ale i na seniory jako skupinu. Nestaví však proti sobě generace, ale naopak ukazuje, jak mladí lidé pomáhají s přípravou. Osidlovací úřad, který opět vše zařídí.

Pohraničí celkově se prezentuje nejen slovním komentářem, ale také vizuálními záběry. Upozorňuje také na to, že by senioři měli uvolnit místo těm, kteří v Praze pracují a potřebují tam žít. Teplice sice uvedené nejsou, a jako příklad je uvedena vesnice Svatá Kateřina u Mostu, ale slouží pouze jako jeden ilustrační příklad za celou pohraniční oblast, kterou bylo za cíl doosídlit.

Druhá reportáž vyšla o rok později, tedy v roce 1948, a nese název Čeští učňové v porcelánkách nahradili Němce. Jejím cílem bylo zlepšit situaci s nedostatkem pracovních sil potom co byli vyhnáni němečtí mistři a má za cíl co nejvíce oslovit nové potenciaální pracovníky, kteří by mohli nastoupit.

„Pomocí sovětského svazu podařilo se nám zbavit se stálého nebezpečí uvnitř naší republiky. Odsunuli jsme Němce. Pro mnohé naše pohraniční podniky byli však Němci nepostradatelní. V porcelánkách bylo zaměstnáno 97 % Němců a nebylo za ně náhrady. Možná, že i vy jste tvrdili, že ve výrobě porcelánu jsou Němci nedostižní. A tady jsme si pomohli vlastní silou. Přišli čeští učňové. Za ty dva roky se naučili tolik, že dnes nerozeznáte výrobek českého učně od výrobku německého mistra. V porcelánkách pracuje už jenom 22 % Němců. Není jednoho oboru, ve kterém by se ruce československého dělníka nedosáhly mistrovství. Jakost a světové jméno československého porcelánu neutrpí odchodem Němců a zůstane zbožím hledaným na všech zahraničních trzích, pro které je určeno 90 % tohoto zboží. V továrnách na porcelán je zaměstnáno 1000 učňů. Je však ještě dosti míst, která čekají na mladé chlapce i dívky. V internátech pro učně o vás bude dobře postaráno a v továrnách najdete krásnou tvůrčí práci. Mladí, hlase se o výroby porcelánu! Potřebují vás.“

Tato reportáž je pro Teplicko podstatná, jelikož má sklářský a porcelánský průmysl, který je pro celou oblast významný, jelikož byl vyvážen i do zahraničí a nemohlo se tedy stát, že by ze skláren a porcelánek byli propuštěni všichni zaměstnanci, jelikož by to ohrozilo provoz a celkové fungování. Bez zaměstnanců by mohlo dojít k úplnému uzavření, proto se přijímali čeští učni a rychle se zaškolovali, jak je v reportáži vidět.

Oproti první reportáži, která cílila na seniory a důchodce, tak tato reportáž přímo oslavuje mladé lidi, aby nastoupili do práce v porcelánkách v pohraničí. Konkrétní města, ve kterých dané porcelánky jsou, v reportáži nezazní, ale toto nebyl jediný způsob, jak hledat novou pracovní sílu.

Samozřejmě noví čeští učni nepocházeli pouze z jiných a vzdálených koutů republiky, ale bylo jich i mnoho místní, detaily už se ale z reportáže nedozvídáme. Ale pro ty, kteří se stěhovali, čekali internáty, které byly rozděleny na chlapce a dívky.

Další informace, která zde zazní je to, kolik procent Němců v porcelánkách pracovalo. Před odsunem to bylo 97 % a po něm už pouhých 22 %. Tato čísla, ale beru s rezervou, jelikož nejsou ničím jiným kromě této reportáže podložena, a to platí pro všechny pohraniční porcelánky.

Pro mě výraznou částí bylo srovnání německých mistrů a českých učňů, kde zdůrazňovala kvalita práce českých učňů k nerozeznání od německých mistrů a to nejen slovně, ale také doprovodnými vizuálními ukázkami, aby si jednotlivé příkladné kusy odvedené práce, mohl divák sám porovnat, přičemž není jasně uvedeno, který výrobek patřil studentovi a který mistrovi.

Poslední reportáž, kterou ve své práci rozebírám má název Obnova zemědělské půdy a pochází z roku 1955.

„Krásné je naše pohraničí. Ale bude ještě krásnější, až tu ani hektar půdy nezůstane ladem. Až zmizí poslední bílé plochy z katastrálních map pohraničních okresů. Na výzvu strany a vlády odpověděla naše mládež činem. Za rok dva budou tato místa ještě krásnější, zúrodněna prací mladých průkopníků. Desítky hektarů půdy v Branišově na Toužimsku se probouzejí pod rády těžkých pluhů k novému životu. Ještě před týdnem, ještě včera tu byly úhory, kyselé louky, mokřiny. A dnes, dnes padlo první zrno do nových polí. Krajem, kde mladí zahájili svou velkou mírovou bitvu, projíždějí cyklisté Závodu míru. Vyříd'te všude, kam přijedete, že my na západní hranici mírového světa pro šťastný život zítřka rozoráváme včerejší úhory.“

Další ilustrační příklad toho, jaká mohla být prezentace území, která nebyla plně osídlena. V této reportáži se hovoří o zemědělství v pohraničí. Jak ze slovního komentáře, který je v reportáži slyšet, vyplývá, tak pro dostatečné

Velkou součástí tohoto období byli také propagační plakáty a obrázky. Všechny tyto plakáty měly různá krátká hesla nebo strohé věty. “Pojd' s námi budovat pohraničí“ je plakát, na který jsem narazila hned v několika zdrojích a pramenech. Ovšem nikde jsem nedohledala, ve kterém předně roce byl vytvořen, ale jedná se přímo o plakát od osidlovacího úřadu, který ho také nechal zveřejnit.

(Schlosser, nedatováno)

Tento plakát z roku 1946 opět vznikl pod zadáním osidlovacího úřadu. Opět obsahuje heslo o budování pohraničí, tentokrát ovšem konkrétně cílí na nábor pracovních sil do továren porcelánu a keramiky. Stejně jako již zmíněná reportáž, vyzývá k práci muže i ženy. Pro tento plakát platí to, co jsem již zmiňovala u reportáže o porcelánkách.

(Schlosser, 1946)

6.3 Lázně

Jeden z prvních kroků, které Osidlovací úřad podstoupil, bylo zpřístupnit velká lázeňská města pro dělníky. Konkrétně mimo Teplic také Mariánské Lázně a Karlovy Vary. V lázeňském životě došlo k dramatické proměně. Původně byla tato scéna čilá a plná sociální elity, ta ale ustoupila utilitárnímu a populistickému zaměření na zdraví pracujících. Mimo tyto symbolické kroky komunističtí činitelé ještě dávali pozor na hromadné a centrálně plánované přemísťování průmyslových podniků a firem, které sídlily v pohraničí, do vnitrozemí. Toto byl důležitý krok pro stabilizaci hospodářství, které bylo státem kontrolováno a i plánováno (Glasheim, 2005, s. 447).

Jedním z klíčových faktorů pro utváření poválečných Teplic bylo také obnovení lázní. Znovuzřízení lázní však nebylo jednoduchým úkolem, jelikož na konci války se v lázeňských budovách nacházeli němečtí vojenští pacienti a i Rudá armáda, která používala část lázní. Také samotné prostory lázní nebyly bez problémů, jelikož v průběhu války trpěly nedostatkem péče (Kilián, 2015, s. 301-302).

„Kdysi se o Teplicích říkalo, že jsou městem boháčů a kapitalistů. Byly, a bylo je tu také všude vidět. Sjížděli se sem ze všech koutů severočeského pohraničí. Za okupace se sem pak seběhli z Třetí říše ti, kteří na to měli, aby se mohli schovat před nálety v lázeňském městě, jehož střechy byly označeny červenými kříži. Květen pětáctýřicátého roku, ale zejména únor 1948 definitivně smazal tento ráz města a vytvořili z Teplic město pracujících, ať již těch, kteří jsou zde zaměstnáni nebo těch, kteří se sem přicházejí léčit. Zatím co v minulosti přicházeli do zdejších lázní především korunované hlavy se smečkou svých nohsledů a skuteční nemocní se krčili v jejich stínu, dnes naplňují lázeňské domy jen ti, kteří léčení potřebují a kteří odtud odcházejí s úlevou ve svých bolestech a posílení k další práci“ (Štork, 1952, s. 3).

„*Teplice, nejstarší lázně v Čechách, známé svými radioaktivními prameny, se rozkládají v severočeském hnědouhelném úvalu při jižním úpatí lesnatého Krušnohoří na Svinském potoce. Z jihu se Teplic dotýkají poslední výběžky západní části Českého Středohoří*“ (Štork, 1952, s. 3). v tomto úryvku z publikace *Teplice, nejstarší lázně v Čechách a jejich okolí*

autor, stejně jako v celé knize, klade důraz na to, že Teplice jsou nejstarší lázně v Česku a staví na tomto faktu, jako na podstatné části pro historii a identifikaci města.

Teplice, nejstarší lázně v Čechách a jejich okolí je publikace vydaná pro turisty, které by mohl zajímat pobyt ve městě, ale také pro místní, protože mimo praktických informací shromažďuje také informace o historických událostech a důležitých místech pro tuto oblast. Mimo informací o městě je zde také příloha historických a dobových fotek, pro ilustraci a nalákání turistů k prohlídce konkrétních míst.

„Zásada, aby lázně patřily pracujícím, má sotva jinde větší platnosti než v Teplicích. Povaha léčebných onemocnění, vyčerpávající indikační náplň lázní Teplic, postihuje převážně pracující a chronický charakter nemocí je současně problémem sociálním pro ztrátu plné pracovní výkonnosti na delší dobu“ (Štork, 1952. s. 10). Léčebné ústavy v Teplicích jsou Císařské lázně, Hadí lázně Kamenné lázně, nové lázně a Panský dům, který je léčebným ústavem pro revmatiky (Štork, 1952. s. 10).

6.4 Muzeum

„Muzejní společnost sdružovala výhradně členy německé národnosti. Její postoj k Československé republice byl zcela lokální, až v druhé polovině třicátých let se zvýšený nacionalismus projevil ve zdůrazňování podpory německé vědy a kultury. Mnichovskou smlouvou bylo pohraničí odtrženo od Československa a přičleněno jako župa Sudety k Německé říši. Od té doby se praxe muzea musela zcela přizpůsobit propagandistickým závěrům nacistické ideologie, přičemž se stále snižovaly dotace, takže rozšiřování sbírek bylo téměř pozastaveno a také odborná činnost ve válce zcela stagnovala“ (Budinská, 1987, s. 12).

V této ukázce, kterou jsem beze změn převzala z publikace 90 let muzejní práce v Teplicích, je ilustrován příklad toho, jak se na pohraniční oblast nahlíželo i mnoho let po mnichovské dohodě a po konci války. Budinská zde ukazuje, že Teplické muzeum právě v pohraničí, dříve prosperovalo a mělo mnoho nových sbírek a byla na vysoké vědecké úrovni. Naznačuje, že potom co se Sudety staly součástí Německé říše, tak se úroveň muzea, a ne jenom této instituce ale i mnoha dalších, zhoršila a klesla a podléhala pouze nacistickým

ideologiím. Tím, že klesaly dotace, tak se podle Budínské odborná činnost stagnovala a neměla možnost se vyvíjet dále. Na dalších stranách této publikace Budínská popisuje historický vývoj a průběžný chod muzea.

„Osvobozením Československa Sovětskou armádou začala pro celé pohraničí nová vývojová etapa. Přesto, že revoluční národní výbor a později místní správní komise denně řešily mnoho naléhavých problémů spojených s normalizací života a obnovením výroby, postaraly se tyto orgány o zabezpečení muzejních sbírek a již na konci června byl jmenován první český úředník. Stal je jím člen národního výboru Karel Bursa, který se podílel s velkou obětavostí na záchraně uměleckých předmětů a knih z opuštěných a konfiskovaných bytů.“ (Budínská, 1987, s. 12-13).

Dále se v této knize píše o vývoji s náborů zaměstnanců a přestěhování muzea do větších prostor, protože sbírky stále rostly. Dalším cílem bylo také přiblížit historii města nově přichozím obyvatelům. „Pod názvem Teplice v minulosti připravili pracovníci umělecko-historického oddělení ve spolupráci s celým kolektivem zámeckých sálách instalaci grafik, která ukazovala proměny města zachycené předními rytci. Výstava si kladla za cíl „přiblížit namnoze novému obyvatelstvu nové prostředí jejich života skrze poznání minulosti a přispět tak manifestačně k budovatelskému dílu v českém pohraničí. V tomto smyslu přijali výstavu také návštěvníci, kteří současně oceňovali zpřístupnění zámku veřejnosti. Revoluční změny, které provázely budování lidově demokratického státu, se odrazily též v oblasti muzejnictví. Postupným přechodem muzeí do správy orgánů státní moci byla zajištěna ekonomická báze pro jejich práci a usnadněna organizační a programová přestavba, odpovídající objektivním potřebám kulturní politiky, která vzdělání a vědu staví do služeb socialistické společnosti“ (Budínská, 1987, s. 13).

První archeologická výstava, která zachycovala obraz pravěkého vývoje, byla výstav Pravěk Ústeckého kraje, která byla otevřena v roce 1949. V Teplickém muzeu v roce 1950 byla také uspořádána geologická výstava, na které byly představeny nejstarší a nejmladší geologické procesy, které utvářely a formovaly nerostné bohatství a tvárnost kraje. Mimo jiné se vedle profilových oborů jako je archeologie, vlastivěda a umělecká historie, začaly poprvé na profesionální úrovni vytvářet také sbírky přírodovědné (Budínská, 1987, s. 14).

„Formování národopisné sbírky odráží přístup muzea k poznání způsobu života a kultury lidu svého regionu. Národopisné sběratelství závěru 19. století bylo zaměřeno na vesnici, považovanou za představitelku a tvůrkyni lidové hmotné kultury. V době vzniku muzea Teplicko již tvořilo kompaktní část severočeské průmyslové oblasti a zemědělské obce byly silně ovlivněny industrializačním procesem“ (Budinská, 1987, s. 50).

„Osvobození Československa Sovětskou armádou v roce 1945, vítězství národní a demokratické revoluce a porážka reakce pracujícím lidem v roce 1948 znamenaly začátek cesty k budování socialistické společnosti. Tyto procesy se převratně odrazily i v muzejnictví. Vývoj teplického muzea po dobu čtyř desetiletí socialistické výstavby muzejnictví můžeme podle charakteristických projevů činnosti rozčlenit na tyto dobové úseky: V letech 1945-1948 muzeum přešlo prostřednictvím národního výboru pod státní správu, čímž byla zajištěna ekonomická základna pro jeho práci“ (Budinská, 1987, s. 99-100).

6.5 Divadlo a symfonický orchestr

Lidé se po konci války, a útrap s ní spojenou, chtěli bavit a rozptýlit se ve volném čase. Necelé dva měsíce po osvobození, svůj provoz zahájilo profesionální divadlo v Teplicích a na různých lokalitách začal hrát také lázeňský orchestr. Do Teplic začalo dojíždět mnoho přespolních, a zejména pak pražských souborů s nejrůznějšími repertoáry. V populární hudbě zcela převládal swing a v Teplicích se nacházelo mnoho barů, tanečních sálů a další různé noční podniky. V roce 1946 studenti středních škol uspořádali studentský majáles. Fungovalo také množství kin (Květen, Olympia, Apollo a Svoboda), která hrála díky velkému zájmu od publika vedle filmů domácích, promítala také filmy zahraniční (Kilián, 2015, s. 299).

V Teplicích sídlí ředitelství Krajského Krušnohorského divadla na Stalinově náměstí a v divadle Bratří Čapků v Gottwaldově ulici se téměř po celý průběh roku hrají zpěvohry a činohry, ve kterých velice často vystupují hosté z Národního divadla v Praze. Do velkého sálu se vejde 1100 diváků a malý má kapacitu 440 sedadel Štork, 1952, s. 23).

V budově Krušnoshorského divadla se nachází biograf, Květen. Není jediným biografem ve městě. Nachází se zde ještě biografy Oko, Lípa, Svoboda, Svět, Jas a většina z nich mají představení dvakrát denně. Pro velkou návštěvnost a poptávku vedle československých filmů, může divák shlédnout také mnohé zahraniční filmy (Štork, 1952, s. 23-24).

V průběhu zimních měsíců se v Císařských lázních se každou středu může návštěvník zajít na komorní hudbu Spolku pro vážnou hudbu. Hudební léto v Teplicích se koná od 15. května do 15. září (Štork, 1952, s. 23).

Teplický symfonický orchestr je uměleckým tělesem s vysokou úrovní a po celý rok uvádí díla význačných skladatelů. V době, kdy se odehrává hlavní lázeňská sezona, od května do října, koncertují v Lázeňském sadu. Nejstarší český pěvecký spolek českého severozápadu „Slavík“ byl založen už roku 1882 a vyniká ženským i mužským sborem (Štork, 1952, s. 23).

Všechny tyto úryvky následovaly fotografie, s krátkým komentářem. Všechny akce v poválečném období musely být obnoveny a v průběhu padesátých let se pyšnily hojnou návštěvností, čehož bylo využíváno k propagaci města a to až už pro turisty, nebo aby se doosídlily některé oblasti.

7 Závěr

Předkládaná práce je příběh konstrukcí identit a jejich utváření v pohraničí v poválečném období a konkrétněji na Teplicku v průběhu padesátých a šedesátých let minulého století. Ještě předtím, než jsem začala s bádáním, jsem se zabývala interpretací některých dat a představila jsem základní teorie a pojmy k bádání o lokální identitě a jejímu utváření. Prošla jsem materiály v archivech, knihovnách a na internetu.

Největší vliv na vývoj osidlování města měly všechny budovy lázní, protože Teplice byly opakovaně a často (při různých příležitostech) propagovány jako nejstarší lázně v Česku, a tento fakt sloužil jako jedno z největších lákadél pro jakoukoliv návštěvu města nebo jako největší a nejpodstatnější část, se kterou se lidé mohli ztotožňovat. Teplické lázně měly být pro každé, a ne pouze pro vybranou společnost.

Pro Teplice byla důležitá instituce krajského muzea, které v průběhu padesátých let přesídlilo a mnohonásobně zvětšilo své sbírky. Nápomocné byly i nové výstavy. Okrajově na utváření města měl vliv i to, že většina ulic, která měla německý nebo německy znějící název, byla přejmenována, aby Teplice tvořily iluzi o českém městě.

Nová lokální identita Teplic se z části totožná s většinou pohraničních měst, protože se kladl důraz na to, že jsou potřeba nové pracovní síly na určitých místech a lidé se tak stěhovali různě. Jako v reportáži o sklárnách a porcelánkách, kde byla výzva na práci v porcelánkách, nikoliv ale v konkrétních. Teplice se odlišovaly převážně lázněmi, i když nejsou jediné pohraniční lázeňské město a kulturními akcemi v divadlech, kinech, muzeu a od místního symfonického orchestru.

Konkrétních materiálů na Teplice, které by byli podstatné pro konkrétně novou teplickou identitu jsem nedohledala nejpočetnější množství, ale podstatnou součástí teplické identity bylo to, že je to pohraniční město, které bylo potřeba doosídlit, a proto se mohlo většinou cílit na celou oblast pohraničí a nespouštěly se akce na jednotlivá města. Dnes jsou Teplice vnímány především jako lázeňské město, takže tlak z poválečné doby na doosídlení a vytvoření nové identity proběhl vlastně s úspěchem.

8 Seznam zdrojů

- Budinská, Jitka. Dějiny teplického muzea 1897-1972. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích. Teplice: Oblastní vlastivědné muzeum, 1972.
- Budinská, Jitka. 90 let muzejní práce v Teplicích: 1897-1987 : vývoj muzea, činnost a sbírky odborných oddělení, průvodce budovou a expozicemi. Monografické studie Kraj. muzea v Teplicích. Teplice: Kraj. muzeum, 1987.
- Eriksen, Thomas Hylland. Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.
- Glassheim, Eagle. Etnické čistky, komunismus a devastace životního prostředí: vytváření nové identity severočeského pohraničí (1945-1989). Soudobé dějiny, 12(3-4), 2005, s. 432-464.
- Kilián, Jan; Boušková, Pavlína; Budinský, Petr et al. Teplice. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Dějiny českých, moravských a slezských měst. ISBN 978-80-7422-339-6.
- Řeháček, Karel. Osídlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze: umístění, personální obsazení a organizační struktura centrály a oblastních úřadoven v letech 1945–1951. In: Sborník Národního archivu. Praha: Národní archiv, 2011, s. 158-204. ISBN 978-80-86712-98-7.
- Staněk, Tomáš. Německá menšina v českých zemích (1948-1989). Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-29-3.
- Štork, Josef; Hroch, Jan; Všetická, Oldřich. Teplice, nejstarší lázně v Čechách a jejich okolí. Praha: Čedok, 1952. Kam - kdy - jak (Čedok).
- Tuan, Yi-Fu. Space and Place: The Perspective of Experience. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001.
- Wiedemann, Andreas. "Pojď s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952. Přeložil Petr Dvořáček. Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-337-4.

8.1 Online zdroje

- Česká televize. *Příležitost pro pražské penzisty přestěhovat se do pohraničí (1947)*. Archiv ČT24 [online]. 06.07.2024. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/223411058210016/cast/978152/> .
- Česká televize. *Čeští učňové v porcelánkách nahradili Němce (1948)*. Archiv ČT24 [online]. 05.07.2023. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/223411058210016/cast/978154/> .
- Česká televize. *Obnova zemědělské půdy (1955)*. Archiv ČT24 [online]. 05.07.2024. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/223411058210016/cast/978158/> .

9 Seznam obrázků a jejich zdroje

Obrázek 1 My vs Oni.....7

- zdroj: **TUAN, Yi-Fu.** Space and Place: The Perspective of Experience. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001.

Obrázek 2 Plakát Pojd' s námi budovat pohraničí.....25

- zdroj: Schlosser, Wolfgang Alexander. *Pojd' s námi budovat pohraničí.* Nedatováno. Online. Moravská galerie. Dostupné z: https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.GD_34622 [cit. 2024-08-05].

Obrázek 3 Plakát Budujeme české pohraničí25

- zdroj: Schlosser, Wolfgang Alexander. *Budujeme české pohraničí.* 1946. Online. Moravská galerie. Dostupné z: https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.GD_32982 [cit. 2024-08-05].

